

Българи във войската на Александър Македонски?

Историко-филологически анализ на етнонимите *балакри*, *фалакри*, *перегрини*

Статията е публикувана в четири последователни броя на електронен вестник "Корени", бр. 9-12, 2010 г.

1. Балакри

В известното произведение на Курций Руф за подвизите на Александър Македонски, на няколко пъти се среща едно име, което на български е предадено така: *Балакър*. Цитирам откъса, в който се разказва за разположението на войските на Александър Македонски в битката при Гавгамела, в която на войските на Дарий е нанесено съкрушително и окончателно поражение.

И така, след като отвориха проходите на вала, заповяда войските да започнат да излизат. Същевременно подреждаше бойния ред. На десния фланг постави конниците от гвардията си. Началник им беше Клит [94]. Към него прибави отряда на Филота и постави в негово разпореждане командирите на другите конни отряди. Най-накрая постави отряда на Мелеагър [95] и след него фалангата. До нея разположи войниците с посребрените щитове. Началник им беше синът на Парменион — Никанор. В резерв постави войските на Кен и отрядите на орестите [96] и линцестидците [97]. Зад тях — Полиперконт и чуждестранните войници. Командирът на тази войска Аминта отсъствуваше. Командуваше ги синът на Балакър [98] — Филип, неотдавна привлечен като съюзник. Това бяха войските на десния фланг.¹

В цитирания откъс Балакър е баща на някой си Филип, който командвал чуждестранните войници.

Името Балакър обаче се споменава в същия текст и като име на македонски пълководец, който превзел град Милет, и др.²

Кой е всъщност този Балакър и как изглежда оригиналното му име? Тъй като българският превод на Курций Руф, както е отбелязано в предговора, е направено по съкратено издание на немския учен Едмунд Хедике, излязло в Лайпциг през 1931 г., реших да потърся пълно издание от същия учен.

¹ Квинт Курций Руф. История на Александър Велики Македонски. Превела от латински Николина Бакърджиева. Военно издателство, София 1985, стр. 84

² пак там, стр. 61

Ето как изглежда латинският оригинал на горесцитирания откъс, в който се споменава името Балакръ, в пълното, несъкратеното издание на Едмунд Хедике, излязло в Лайпциг през 1908 г. :

Lyncestaeque sunt *positi*, post illos Polypercon, mox peregrini milites. Huius agminis princeps Amyntas aberat: Philippus Balacri eos regebat in societatem nuper adscitus. Haec dextri cornus facies erat. In laevo Craterus Peloponnesium equites habebat Achaeorum et Locrensiu[m] et Malieon turmis sibi adiunctis. Hos Thessali equites claudebant Philippo duce. Peditum acies equitatu tegebatur. Frons laevi cornus haec erat. Sed ne circumiri posset a multitudine, ultimum agmen valida manu cinxerat. Cornua quoque subsidiis firmavit non recta fronte, sed a latere positis, ut, si hostis circumvenire aciem temptasset, parata pugnae forent. Hic Agriani erant, quibus Attalus praererat, adiunctis sagittariis Cretensibus. Ultimos ordines avertit a fronte, ut totam aciem orbe muniret. Illyrii hic erant adiuncto milite mercede conducto, Thracas quoque simul obiecerat leviter armatos. Adeoque aciem

2 Meleagri] maleagri F. 3 phalanx] phalax P m. pr.
 Argyraspides] argiraspides C. 5 Coenos] coenas V, coenes F.
 Orestae Freinshemius: orestes A. 6 Lyncestaeque] lincestae-
 que C. sunt *positi* Fossius: sunt A. Polypercon I: poliper-
 con A. mox Hauptius: dux A. 7 milites scripsi: militis A.
 agminis] agmeis F, agm**is L, agmeiis V, agmen P. princeps
 om. P. Amyntas] amintas FLV. 8 aberat scripsi: erat C,
 erant P m. pr. Philippus Loccenius: phaligrus A. Ba-
 lacri eos P: baracri eos C. regebat] regebant C. 9 ad-
 scitus Zumptius: adscitos A. 10 Peloponnesium Vogel: pelo-

Както виждаме от текста, интересуващото ни име има в латинския текст следния вид: *Balacri*. Ако формата *Balacri* е в косвена падежна форма, тя означава на български “на Балакръ”, или “Балакров”, то ест Филип Балакров, което на български е преведено със “синът на Балакръ”. В именителен падеж името би трябвало да изглежда *Balacer*. Въпреки това, в изданието на Хедике, а и в другите издания, в именителен падеж името е отбелязано като *Balacrus*. Ако обърнем внимание обаче на бележките, ще разберем, че името на въпросния командир всъщност не е било *Филип*, а *Phaligrus*, което е преправено на *Филип*, защото такова име е посочено у Ариан, в неговия труд *Anabasis Alexandri*; (доста странен метод: превеждаме един текст, а слагаме имена от друг текст, на друг автор. При това Курций Руф е по-ранен автор (I век след Христа) от Ариан (II век след Христа).

Интересното обаче е, че в руския превод на Курций Руф, осъществен по ръкописи, ситуацията е коренно различна: там въпросния командир е наречен *Фалек*, а името *Balacri* е преведено като етноним (име на народност)! Цитирам:

пор. 28. Во вспомогательных частях стоял со своим отрядом Кен, за ним Орест и Линкест, позади всех Полиперкон, командир нноземного отряда. Начальником этого войска был Аминта.

Фалек вел балакров, только недавно принятых в союзники.

Превод на български: *Със спомагателните подразделения стоеше с отряда си Кен, след него Орест и Линкест, и най-отзад Полеперкон, командир на чуждестранния отряд. Началник на тази войска беше Аминта. Фалек водеше балакрите, неотдавна приети за съюзници.*

И така, според руските учени³ името на интересуващия ни командир е *Фалек*, а той е командир не на “чуждестранните” войници, а на *балакрите*, неотдавна приети за съюзници.

Кои са тези *балакри*?

Ето определението, дадено в коментара от руските издатели:

...*балакров*... — **Ето място в рукописях испорчено.** Възможно, название народности, проживавшей на территории Македонии.

Превод на български: ...*балакрите*... – Това място в ръкописите е повредено. Възможно е да е име на народност, живееща на територията на Македония.

Странна работа. Неведнъж съм забелязвал, че като почне да става дума за българите, или нещо, което напомня за българите, текстовете почват да се повреждат, а в някои случаи изобщо изчезват. Как пък така се е случило, че във всичките ръкописи (а ръкописите със сигурност са повече от един: в предговора към руския превод се говори за множество съхранени ръкописи; за изданието на Едмунд Хедике, както самият той отбелязва в предговора към цитираното издание, са използвани 12 ръкописа!) е повредено точно това място? Яко повреждане е паднало! Бая работа сме докарали на някои «повредители» ние българите! На тези усърдни «труженици», грижещи се за «историческата истина», които са създали многобройни «лакуни» и прочее «естествени» повреди в старите ръкописи.

Оказа се обаче, че не само руските учени тълкуват въпросното име като етноним. Ето например как се тълкува думата *Balacri* в един от най-старите и авторитетни лексикони на античния свят⁴:

BALACRI, gentes in exercitu Alexandri Magni, apud Curt. l. 4. c. 13. & Arrianum l. 3. an Miletum?
BALACRUS, Prætor Alexandri Magni, qui, Idarne Prætoris Darii superatò, Miletum cepit. Curt. l. 4. c. 13. Hunc adiuvat Janus Gebhardus, filium fuisse Nicanoris, ac Pisidis Præfectum & adhuc superstitè Alexandrò Rege, à provincialibus occisum; demum ejus mortem excidiò Larandæorum & Ifaurensum à Perdica vindicatam; è Diodor. Sic. l. 18. f. 639.
BALACRUS, Amyntæ fil. Præfectus auxiliariis copiis Alexandri Magni. Q. Curt. l. 4. c. 5. **Phrygas Balagrus regebat.** Sic enim legendus locus iste, Freinsheimio notante; Kaderus gentis nomen putavit, nempe quia legit apud Arrianum l. 3. Οἱ Βαλακρῆ ἀκονισαὶ, cum verba illa sic essent vertenda, jaculatores, quos ducebat Balacrus Nic. Lloydius. Fuit alius Nicanoris filius, Ciliciæ Satrapa; Arrian l. 2. Vide suprâ.

Превод: *Балакри* – племе във войската на Александър Велики, у Курций Руф и Ариан...

По-интересен е обаче цитатът, който се привежда по-долу в същия речник като илюстративен пример за името *Балакръ*, *Balacrus: Phrygas Balagrus regebat*. Цитира се същото място, което цитирахме по-горе. Тук вм. *Phaligrus* е написано *Phrygas*, името *Балакръ* се изписва с буква *z*: *Balagrus* (на български *Балагръ*!) И така, *Balacrus=Balagrus*, съответно *Balacri=Balagri*!! Или *българи*! Че *Балакръ* и *Балагръ* е едно и също, изрично потвърждава и речникът на “гръцките” собствени имена на немските учени В. Папе и Г. Бензелер— един от най-меродавните справочници за античните имена. Цитирам:

Βάλαγρος, m. = Βάλακρος, w. f. Truppenführer
Meraudet des Gtoben, Anton. Diogen. 12.

³ Руският превод на Историята на Александър Велики на Курций Руф е осъществен от колектив специалисти по древни езици в Московския държавен университет “М.В. Ломоносов”.

⁴ Hofmann, Johann Jacob: Lexicon Universale, Leiden, 1698.

Βαλαγρος = Βαλακρος, *Gruppenfuhrer Alexander des Grossen. Anton. Diogen. 12. (На български: "Балагър (Βάλαγρος) = Балакър (Βάλακρος) Пълководец на Александър Велики."*)⁵

Както виждаме, в руския превод имената Орест и Линкест са използвани като лични имена. В повечето коментари на специалистите се твърди, че всъщност това не са лични имена, а етноними, и би трябвало да се превежда не Орест и Линкест, а орестите и линкестите. Според мен спорът е безсмислен, понеже е съвсем ясно, че имената от типа Орест и Линкест са по произход етноними – особено в ситуация на една армия, състояща се от отряди и части от различни племена. Логично е в случая Орестът да е командирът, водачът, вождът на орестите, Линкестът – водачът на линкестите. Съответно и името Балакър, Балагър е по произход етноним, и означава Българинът, в случая – командирът, вождът на българите, ако щете – царят на българите. Между другото у същия Курций Руф се споменава веднъж и *Rex Balacrus*.

Името *Balacrus/Balagrus* (гръцк. Βάλακρος/Βάλαγρος) е доста известно в античността. Специалистите отбелязват, че сред македонските имена по честотността си името *Балакър, Балагър* е на второ място след името Аминта. Румънският изследовател Руссу е открил около 30 конкретни случаи на отбелязване на името в писмени източници и върху каменни надписи⁶.

Освен пълководеца (или пълководците?) на Александър Македонски, друга известна личност е писателят-историк Балагър (гръцк. Βάλαγρος), който е автор на може би първата история на Македония: *Македоника*, която, за съжаление, не е запазена (повероятно е да е била съзнателно унищожена, тъй като не е писана от грък или латинец, и вероятно е съдържала някои факти, които не устройват фалшификаторите). Името му на три пъти се споменава от енциклопедиста Стефан Византийски, който го цитира в своята енциклопедия "Етника"⁷.

Скептичният читател ще каже: е, това дали *балакри* и *българи* е едно и също, трябва да се докаже. Ако беше написано *българи*, друга работа е.

Отговарям: ако името беше изписано *българи* (макар че не виждам как на латински език може точно да се изпише името *българи* при положение че липсва буква за звук **ъ**: той обикновено се отбелязва с помощта на буквите **и, е, о** или, както в нашия случай – с буква **а**: *Balagrus*, вм. *Благър*, а при закономерното изпускане на неударния гласен във втората, неударена сричка: *Бългър, Българ*; не е изключено обаче и в оригинала да е било ударено **а**, ср. бълг. диал. *пат, маж* вм. *път, мъж*), текстът в такъв вид просто нямаше да бъде издаден. Именно това, че името е изопачено, е спасило текста от унищожаване - сигурно не са забелязали приликата, както не са я забелязали тази прилика и нашите историци. Впрочем, не е изключено в оригиналния ръкопис, или поне в един от вариантите на ръкописа, името да е било изписано правилно, а изопачените варианти *Балакър, Балагър, балакри* да са резултат от "редактиране": за да спасят текста, изопачават до неузнаваемост името, което явно пречи на някого и разваля цялата лъжовна конструкция, наричана съвсем безоснователно научна история на античността.

⁵ W. Pape, G. Benseler. Woerterbuch der Griechischen Eigennamen. Akademische Druck, Graz : 1959, [repr. 1911]. Това, че речникът е на "гръцки" имена не бива да ни учудва: в същия речник присъства например името на готския вожд Валамир, на противника на Александър Македонски персийския цар Дарий и др. За филелините немци всички антични народи са "гръцки". Само че постигат обратния ефект: определението "гръцки" губи своя етнически смисъл, или иначе казано напълно се обезсмисля.

⁶ Russu, Ion, *Macedonica*, Roma, Ephemeris Dacoromana, 8, 1938, p. 178

⁷ Ето какво пише английският учен Станли Касон за Балагър: *Balager (Βάλαγρος or Φαλακρος)*. ...*He appears to have composed a Μακεδονική Ιστορία or Μακεδονικά in at least two books. The authors name is a common Macedonian name, and in his work we have lost what was probably a most important contribution to Macedonian history.* Превод на български: "*Балагър (Βάλαγρος или Φαλακρος)*. Той ще е съставил "Македонска история" или "Македоника" най-малко в две книги. Името на автора е разпространено македонско име, и със загубата на неговия труд ние сме лишени вероятно от най-значителния принос към македонската история." Casson, Stanley. *Macedonia, Thrace ant Illyria. Their relations to Greece from the earliest times down to time of Philip son of Amyntas.* Oxford, 1926, p. 275.

Всъщност вярно е обратното: *Фалакър отговаря на Балакър*, тъй като името е македонско, и съответно в оригинал, на езика на македонците, е звучало *Балакър*, *Бальгър* – а *Фалакър*, *Φάλακρος* е изопаченият, гръцкият вариант на името.

Потвърждение за идентичността на формите *балагри* и *фалакри* (*Βάλακρος*, *Φάλακρος*) намираме във речника на Папе – Бензелер, който вече цитирахме в първата част на статията си:

Βάλακρος, m. Ra ble (macedon. = φαλάκρος, von φαλάκρος, i. Et. M. 179, St. B. s. Βέροια), Macedoniae.

Косвено потвърждение за идентичността на формите *балагри* и *фалакри* (*Βάλαγρα*, *Φάλακρα*) намираме и в наименованието на един град в Киренайка:

Βάλαγρα, St. in Cyrenaica. Paus. 2. 26, 9.

В превод на български: *Балагри – град в Киренайка*.

Φαλάκρα, f. (f. über den Namen St. B. s. Φαλάκραι, Schol. II. 14, 283. 284, Ael. n. an. 8, 15, u. über den Accent vgl. Lob. Parall. 343, 361. 1) Stadt in Kyrenaika, berühmt durch ihren Wein, Ptol. 4, 4, 12, Plin. 14, 3, 9, 13, welche bei St. B. s. dasselbe Φαλάκραι heißt. 2) einer der vier Bergspitzen des Ida bei Troja, Coluth. 14, Schol. Niedr. th. 668. al. 40, Schol. II. 14, 283. 284, auch Φαλάκραι, αἱ, Theophr. h. pl. 3, 17, 6, St. B. s. v., Hes. s. v. u. Φάλακρον, Hes. s. dasselbe. — Der Bewohner

Превод: *Фалакра=Фалакри – град в Киренаиса*.

И така: *Бълагри* – град в Киренайка, *Фалакри* – град в Киренаиса. Явно става дума за един и същ град, записан по различен начин. Хитрият номер с промяната на окончанията: *Фалакра* вм. *Фалакри*, и *Киренаиса* вм. *Киренаика* в случая не минава: съвсем ясно е че става дума за един и същ град. По-нататък обаче името *Фалакри* се цитира и като “един от четирите планински върха на планината Ида до Троя. Последното е показател, че името не е гръцко, а е фригийско, то ест тракийско (както впрочем и името *Балакър*, гръцки вариант *Фалакър*, не е гръцко, а е “македонско”). Като “доказателство” за гръцкия произход на името се сочи, че има гръцка дума *φαλάκρος*, която означавала “плешив”¹⁰. Това е едно много интересно значение, което си намира обяснение, и не само че не доказва гръцкия произход на името, но обратно: доказва българския произход на гръцката дума *φαλάκρος*. Всъщност “плешив” означава “гологлав”, или “с гола глава”. Голата глава обаче не винаги е поради природна плешивост, а може да е поради това, че е обръсната, или остригана. Във връзка с това, ще си спомним “Именника на българските князе”, в който се твърди че българите били с остригани глави.

¹⁰ Че “плешив” е вторично значение на думата, го доказва и името на града. Възможно ли е да има “град на плешивите”, или град Плешивите?

ДВІТОХОЛЪ ЖИТЬ ЛѢТ. Т. РѢДЪ СМЪ ДВЛО. А ЛѢТЪ СМЪ ДИЛѢМЪ ТВИ-
РЕМ. ИРНИКЪ. ЖИТЬ ЛѢТ. РИ. РѢДЪ СМЪ ДВЛО. А ЛѢТЪ СМЪ ДИЛОМ ТВЕРИМЪ.
ГІСТВНЪ НАМѢСТНИКЪ СЪ ДВА ЛѢТА. РѢДЪ СМЪ. СРМЪИ. А ЛѢТЪ СМЪ ДОХСЪ.
ВТИРЕМЪ. КВРТЪ. Ж. ЛѢТЪ ДРЪЖА. РѢДЪ СМЪ ДВЛО. А ЛѢТЪ СМЪ ШЕГОРЪ КЧЕМЪ.
БЕЗМЕРЪ. Г. ЛѢТЪ. А РѢДЪ СМЪ ДВЛО. А ЛѢТЪ СМЪ ШЕГОРЪ ВЕМЪ. СІИ. С. КНАЗЪ.
ДРЪЖАШЕ КНАЖЕНІЕ ОБОНЪ СТРАНЪ ДВНАА. ЛѢТЪ. Ф. СІ. ОСТРИЖЕНАМИ ГЛА-
ВАМИ. И ПОТѢМ ПРИДЕ НА СТРАНЪ ДВНАА. ИСПЕРИХЪ КНАЗЪ ТОЖДЕ И ДОСЕЛЪ.
ЕСПЕРИХЪ КНАЗЪ. ЖА. ЛѢТЪ. РѢДЪ ДВЛО. А ЛѢТЪ СМЪ ВЕРЕНИ ЛЕМ. ТЕРКЕНЪ-КА.
ЛѢТО. РѢДЪ СМЪ ДВЛО. А ЛѢТЪ СМЪ ТЕКВЧИТЕМ. ТВИРЕМ. КИ. ЛѢТЪ. РѢДЪ СМЪ
ДВЛО. А РѢДЪ СМЪ ДВАНШЕХТЕМ. СЕВАРЪ. СІ. ЛѢТЪ. РѢДЪ СМЪ ДВЛО. А ЛѢТЪ
СМЪ ТОХАЛТОМ. КОРМИСОШЪ. ЗІ. ЛѢТЪ. РѢДЪ СМЪ ВОКИЛЬ. А ЛѢТЪ СМЪ ШЕГОРЪ
ТВИРИМЪ. СІИ ЖЕ КНАЗЪ ИЗМѢНИ РѢДЪ ДВЛОЕ. РЕКШЕ ВИХТВНЪ. ВИНУХЪ. З.
ЛѢТЪ. А РѢДЪ СМЪ ОУКИЛЬ. А ЛѢТЪ СМЪ ИМАШЕ ГОРАЛЕМЪ. ТЕЛЕЦЪ. Г. ЛѢТА.
РѢДЪ ОУГАИНЪ. А ЛѢТЪ СМЪ СОМОРЪ. АЛТЕМЪ. И СІИ ИНОГО РАД. ОУМУРЪ.
М. ДНІИ. РѢДЪ СМЪ ОУКИЛЬ А СМЪ ДИЛѢМЪ ТОУТѢМ.

На съвременен български: "... с остригани глави. После дойде на дунавската страна Исперих княз, и досега – Есперих княз¹¹."

И така, **българин** – това е човек с остригана глава, или гола глава. Оттам идва и гръцкото значение на думата **фалакрос**= **балакрос**= **балагрос**= **балгарос**= **българин** – човек с гола (остригана) глава.

Фалакрите (**балакрите**, **балагрите**, **българите**) за пръв път се споменават от "бащата на историята" – Херодот. Расказвайки за племената, живели в Скития по негово време и преди него, той споменава и племето "фалакри", което живяло до племето иседони (*Херодот, Истории, Книга четвърта*):

23. [1] μέχρι μὲν δὴ τῆς τούτων τῶν Σκυθέων χώρας ἐστὶ ἡ καταλεχθεῖσα πᾶσα πεδιάς τε γῆ καὶ βαθύγαιος, τὸ δ' ἀπὸ τούτου λιθώδης τ' ἐστὶ καὶ τριχέα. [2] διεξεληθόντι δὲ καὶ τῆς τριχέως χώρας πολλὸν οἰκέουσι ὑπώρεαν ὀρέων ὑψηλῶν ἄνθρωποι λεγόμενοι εἶναι πάντες **φалаκροὶ ἐκ γενετῆς γινόμενοι**, καὶ ἔρσενες καὶ θήλεια ὁμοίως, καὶ σιμοὶ καὶ γένεια ἔχοντες μεγάλα, φωνὴν δὲ ἰδίην ἰέντες, ἐσθῆτι δὲ χρεώμενοι Σκυθικῇ, ζῶντες δὲ ἀπὸ δεινδρέων.

На български: 23. *Що се отнася до страната на тези скити цялата земя, която е описана е равнинна и е с дълбока почва, но след това е каменеста и скалиста. След като се премине през голяма част от тази скалиста местност, в полите на високи планини живеят хора, за които се говори, че всички са **фалакри по род (по произход)**¹²,*

¹¹ Пътюм искам да обърна внимание на читателите, че **всичките български владетели в цитирания документ се титулуват князе, а не ханове, нито пък канове**. Текстът е писан от съвременник на княз Исперих, Есперих, Есперерих ("тожде и доселе", то ест и досега"), съответно е къде къде по надежден източник от фалшификаторите на българската история Константин Иречек и Васил Златарски и техните ученици, нарекли този най-стар документ за българската история "Именник на българските ханове".

¹² Преводът от старогръцки е мой. Както ще видим по-нататък, издадените преводи не винаги са точни, а понякога просто фалшиви. Почти на всички езици изразът **φалаκροὶ ἐκ γενετῆς γινόμενοι** се превежда "плешиви по рождение". В случая обаче има смислово противоречие, тъй като дори ако се приеме, че думата **φалаκροὶ** е по произход гръцка, буквалният, точният превод на израза ще е "стават плешиви по рождение". Освен фантастичността на предположението, че е имало

мъже и жени, които са чипоноси и с широки челюсти, и говорят на собствен език, като носят скитско облекло и живеят от овощарство.

25. [1] μέχρι μὲν δὴ τούτων γινώσκειται, τὸ δὲ τῶν φαλακρῶν κατύπερθε οὐδεὶς ἀτρεκέως οἶδε φράσαι. ὄρεα γὰρ ὑψηλὰ ἀποτάμνει ἄβατα καὶ οὐδεὶς σφεα ὑπερβαίνει. 2] ἀλλὰ τὸ μὲν πρὸς ἡῶ τῶν φαλακρῶν γινώσκειται ἀτρεκέως ὑπὸ Ἰσσηδόνων οἰκεόμενον, τὸ μέντοι κατύπερθε πρὸς βορέην ἄνεμον οὐ γινώσκειται οὔτε τῶν φαλακρῶν οὔτε τῶν Ἰσσηδόνων, εἰ μὴ ὅσα αὐτῶν τούτων λεγόντων.

На български: 25. *Дотук е известно, но какво е по-нагоре от **φαλακрите**, не може да се каже със сигурност. Нататък се **възвисяват непроходими планини**, и никой не минава през тях. ... Със сигурност обаче е известно, че страната на изток от **φαλακрите**, е обитавана от иседоните, но какво има на север – както от **φαλακрите**, така и на иседоните, е неизвестно.*

И така, *φαλακрите=βαλακрите=βαλαγριτε=българите*, споменавани от Херодот в Скития, са живели в полите на една висока непроходима планина, или по-точно планинска верига, на юг от нея; същата планина се е намирала и на север от иседоните, живеещи на изток от “*φαλακрите*”.

Остава да разясним сега, къде по-точно се е намирала въпросната планинска верига, и коя е тя.

Б. Къде са живели “*φαλακрите*” (*βαλακрите*, *βαλαγριτε*, *българите*) на Херодот

“*Φαλακрите*” на Херодот са племе, което е живяло в Скития. В историографията е прието за категорично и окончателно установено, че древна Скития основно се е намирала на север от Черно море, а също и на Кавказ (някои “специалисти” дори твърдят че скитите са били живели и в Индия), и по на изток – чак до Северен Китай и Сибир. Но да видим какво пише за местонахождението на стара Скития първият и основният източник на информация за тази земя - Херодот:

Τῆς δὲ Σκυθικῆς γῆς ἡ Ἐθρική τὸ ἐς θάλασσαν πρόκειται· κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης, ἡ Σκυθική τε ἐκδέκεται καὶ ὁ Ἴστρος ἐκδιδοῖ ἐς αὐτήν, πρὸς εὖρον ἄνεμον τὸ στόμα τετραμμένον. ἀπὸ Ἰστροῦ αὕτη ἤδη ἡ ἀρχαίη Σκυθίη ἐστί, πρὸς μεσαμβρίην τε καὶ νότον ἄνεμον κειμένη, μέχρι πόλιος καλεομένης Καρκινίτιδος. [3] τὸ δὲ ἀπὸ ταύτης τὴν μὲν ἐπὶ θάλασσαν τὴν αὐτὴν φέρουσαν, ἐοῦσαν ὀρεινὴν τε χώρην καὶ προκειμένην τὸ ἐς Πόντον, νέμεται τὸ Ταυρικὸν ἔθνος μέχρι χερσονήσου τῆς τριχέης καλεομένης... ἔστι γὰρ τῆς Σκυθικῆς τὰ δύο μέρη τῶν οὖρων ἐς θάλασσαν φέροντα, τὴν τε πρὸς μεσαμβρίην καὶ τὴν πρὸς τὴν ἡῶ...

Τὸ δ' ἀπὸ τῆς Ταυρικῆς ἤδη Σκύθαι τὰ κατύπερθε τῶν Ταύρων καὶ τὰ πρὸς θαλάσσης τῆς ἠοίης νέμονται, τοῦ τε Βοσπόρου τοῦ Κιμμερίου τὰ πρὸς ἐσπέρης καὶ τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος μέχρι Τανάιδος ποταμοῦ, ὃς ἐκδιδοῖ ἐς μυχὸν τῆς λίμνης ταύτης. [2] ἤδη ὦν ἀπὸ μὲν Ἰστροῦ τὰ κατύπερθε ἐς τὴν μεσόγαίαν φέροντα ἀποκληῖται ἡ Σκυθική ὑπὸ πρώτων Ἀγαθύρων, μετὰ δὲ Νευρῶν, ἔπειτα δὲ Ἀνδροφάγων, τελευταίων δὲ Μελαγχλαίων.

Ἔστι ὦν τῆς Σκυθικῆς ὡς εἰρήνης τετραγώνου, τῶν δύο μερέων κατηκόντων ἐς θάλασσαν, πάντη ἴσον τό τε ἐς τὴν μεσόγαίαν φέρον καὶ τὸ παρὰ τὴν θάλασσαν. [2] ἀπὸ γὰρ Ἰστροῦ ἐπὶ Βορυσθένεια δέκα ἡμερέων ὁδὸς ἀπὸ Βορυσθένεος τε ἐπὶ τὴν λίμνην τὴν

цяло племе, в което всички хора се раждат и остават плешиви по рождение, те не може *хем да се раждат плешиви*, (впрочем, повечето хора се раждат почти плешиви, т.е. окосмяването на главата е минимално), *хем да стават такива*. В случая явно има намеса на издатели, които са добавили “по смисъл” изреча “както мъжете, така и жените”.

Μαίητιν ἑτερέων δέκα· καὶ τὸ ἀπὸ θαλάσσης ἐς μεσόγαιαν ἐς τοὺς Μελαγχλαίνοὺς τοὺς κατ' ὑπερθε Σκυθέων οἰκημένους εἴκοσι ἡμερέων ὁδός. ἡ μὲν νυν γῆ αὕτη ἐστὶ μέγαθος τοσαύτη.

Български превод, представен в изданието на *Историята* на Херодот от 1983 г.¹³:

„Тракия се намира откъм морето преди Скития: в тази област е образуван залив и оттам започва Скития, а Истър се влива при нея и устието му е обърнато на югоизток. От Истър вече е крайбрежна Скития, разположена към юг, срещу южния вятър, чак до град, наречен Киркинитис. Страната, простираща се от този град и достигаща до същото море – тя е планинска и се простира навътре в Понта, обитава таврическият народ чак до така наречения скалист Херсонес, който се простира до морето откъм източия вятър. ...Веднага след Таврика в земите на таврите и в земите към Източното море живеят скитите, на запад от Кимерийския полуостров от езерото Меотида до река Танаис, която се влива в горния край на това езеро. Като се тръгне нагоре вече към вътрешността на континента, Скития е ограничена най-напред от земите на агатюрсите, после от тези на неурите, на андрофагите и накрая на меланхлейните, които живеят над скитите. Скития е като квадрат и две от страните ѝ са на море, тя е с еднакви размери отвсякъде, било като се навлиза навътре, било като се върви покрай морето; от Истър до Бористенес има десет дни път, от Бористенес до езерото Меотида – други десет, а от морето навътре към меланхлейните, които живеят над скитите – двацет дни път. Толкова голяма е тази страна.“

В българския превод смисълът на написаното от Херодот е изопачен: изразът ἡ ἀρχαίη Σκυθίη, който правилно би трябвало да бъде преведен „изконната, старата Скития“ е предаден неверно с израза „крайбрежна Скития“¹⁴. Разликата е голяма и съществена. Ако беше изразът преведен правилно, не би останало място за съмнение, че: **1) страната, която описва Херодот, и която поставя на юг от Дунава, е старата, изконната Скития, съответно и скитите са старо, изконно, автохтонно население на Балканския полуостров, и 2) страната, която описва Херодот, е цялата Скития, а не само част от нея** (някаква си „крайбрежна“ част. Все едно че ако крайбрежна Скития е била на юг от Дунава, некрайбрежната ѝ част е възможно да се е намирала някъде другаде). Този смисъл: **цялата Скития**, е предаден на гръцки с помощта на определения член: ἡ (ἀρχαίη) Σκυθίη, и се подсилва чрез последното изречение: ἡ μὲν νυν γῆ αὕτη ἐστὶ μέγαθος τοσαύτη - *Толкова голяма е тази страна.*

Интересното е, че в руския превод смисълът на израза ἡ ἀρχαίη Σκυθίη е предаден правилно: „исконная Скифия“. Обаче пък е изопачен смисълът на цялото изречение: ἀπὸ Ἰστρου αὕτη ἦδη ἡ ἀρχαίη Σκυθίη ἐστὶ, πρὸς μεσαμβρίην τε καὶ νότον ἄνεμον κεκλιμένη, μὲχρι πόλιος καλεομένης Καρκινίτιδος. На руски то е преведено така: *Это – исконная Скифия, она начинается от устья Истра, обращена к югу и простирается до города, называемого Каркинитидой.* Вместо „Скития се намира, е, разположена е на юг от Истър“ е преведено „Скития се започва от устието на Истър и е обърната (ориентирана) към юг.“ Изразът „обърната към юг“ сам по себе си е абсурден, защото за която и да е страна ние можем да кажем, че тя е обърната към която и да е посока, без да сбъркаме, но и без да кажем нещо смислено. Към коя посока например е обърната

¹³ Херодот. История. Т I – II, София, 1983

¹⁴ Не вярвам българският преводач умишлено неправилно да е превел цитирания откъс, или че е могъл да допусне толкова груби грешки при превеждане на този текст на български език. По вероятно е текстът на превода да е бил подложен на редактиране с оглед избягване на евентуални проблеми. Не бих се наел да твърдя същото обаче за руския превод. Впрочем, традицията да се приписва Скития на днешна Русия е много отдавнашна – тя се започва със съчинението на руски автор от 17 век А. Лызлов, *Скифская история*. Специално това място от Херодот е изопачено в съответната посока от известния руски специалист по скитите Латишев, вж. *Латышев В. В. Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе.* — СПб.: 1893—1906 Т. 1—2. Геродот. История (скифские фрагменты)

днешна България? Към юг, към север, към запад или към изток? Обаче така направеният превод, в съчетание с мошенически вметнатата думичка „устието“: „устието на Истър” вм. „Истър” дава възможност да се тълкува местоположението на Скития **не на юг от Истър, както е у Херодот, а встрани от устието на Истър**, тъй като на юг от устието на Истър се намира морето. Така руският преводач „коригира” месторазположението на Скития като намеква, без да го твърди пряко, че Скития се намира на север от Черно море. Тази локализация е направена от историографите, без да се съобразят със смисъла на по-нататъшния текст на Херодот, в който се твърди например, че двете страни на „скитския квадрат” опират до морета: от юг и от изток, и че **Скития се намира между Тракия и Истъра**. Намеква се, че от изток Скития се омивала от Азовско море, като това Азовско море фигурира едновременно и като Меотидско езеро, и като източно море¹⁵ – без да се съобразят с очевидния факт: Азовско море се намира на едно ниво с Черно, и може да бъде тълкувано като източно море само спрямо Кримския полуостров. Но Кримският полуостров не е никакъв квадрат, не се намира нито на юг от Истър, нито дори до устието на Истър и пр. и пр., освен това всяка от страните на скитския квадрат е дълга двайсет дни път, а Кримският полуостров може да бъде преминал от единия край до другия за два три дни. Да не говорим пък, че Кримският полуостров се омива от море не от двете, а на практика от четирите страни (без тясната ивица на провлака) – от север, запад, юг и изток.

Бихме могли да си помислим, че за изопачаването на съдържанието на текста на Херодот са виновни единствено преводачите. Това, обаче, не е така. Абсолютно верният английски превод на Херодот¹⁶ не е попречил нито на *Енциклопедия Британика* да твърди, че скитите са били дошли от Централна Азия на територията на Кавказ, южна Русия и Украйна, нито на английския учен Самюел Бутлер¹⁷ да рисува Скития и скитите на север от Черно море. Тоя специалист по изопачаването на историята (за съжаление, далеч не единствения)¹⁸ изобразява в картата си Азовско море като море, почти равно по площ на Черно море, и го извърща така, че то да изглежда като източно море, въпреки че в действителност това море си е точно толкова южно море спрямо Украйна, колкото е южно и Черно море. Така уж си го бил неправилно представял Херодот (вж. картата на Бутлер по-долу).

¹⁵ Възможно ли е един и същ автор в един и същ текст да определя един и същ географски обект едновременно и като море и като езеро? Толкова ли не е разбирал Херодот разликата между море и езеро, или пък да не е придавал на тази разлика никакво значение? Освен че Азовско море е свързано с Черно море чрез Керченския пролив, неговата големина е такава, че един античен автор, особено ако е знаел (както се твърди за Херодот) неговите реални размери, едва ли би определил един такъв голям географски обект като езеро. Трябва да се има предвид, че античните автори, особено пък от толкова древен период, както времето на Херодот, не са имали на разположение днешните географски карти и едва ли ще са виждали моретата така, както те се виждат от космоса. За тогавашните представи всеки що годе голям залив е вече море – да са възприемали като езеро Азовско море е очевидна нелепица.

¹⁶ Ето как изглежда английският превод на въпросната фраза на Херодот, осъществен от G. C. Macaulay: At once from the Ister begins this original land of Scythia, and it lies towards the midday and the South Wind... В превод на български: Веднага от Истър започва тази оригинална(изконна) страна Скития, и тя се намира на юг и в посока към южния вятър...(The History of Herodotus. English translation: G. C. Macaulay, pub. Macmillan, London and NY, 1890).

¹⁷ *Orbis Herodoti*. Samuel Butler. The Atlas of Ancient and Classical Geography, London – New York, 1907.

¹⁸ Впрочем, не е изключено самият Самюел Бутлер да няма никакво отношение към въпросните карти, а просто някои учени мошеници да са решили да използват името му и авторитета му за да пробутат поредната дезинформация. Самюел Бутлер е известен учен антиковед, автор на превода на Омир на английски език, починал 1839 година, а Атласът е издаден в началото на XX век.

И така, според Херодот, **изконната, старата Скития цялата се намира на юг от Истръ** – Дунава, между Тракия и Дунава, като Дунавът е нейна северна граница, Черно море – източната, Мраморно и/или Бяло море, а също така и Тракия – южната, а западната съответно се намира на двадесет дни път откъм Черно море във вътрешността на Балканския полуостров. Че това е така, освен преките и недвусмислените указания на Херодот, косвено се потвърждава и от факта, че съседи на скитите са били *агатирсите*, *неурите*, *меланхлените*, които са били балкански жители: въз основа на гръцките източници те се локализират на Балканския полуостров от такива специалисти по антична география като Вилхелм Томашек, Александър Фол, Тошо Спиридонов и други. Според Хезихий и Стефан Византийски *агатирсите* били наричани още и *травси*, а *травсите* се локализират от специалистите почти единодушно на територията на Родопите. За отбелязване е, че **на територията на тази стара, изконна Скития се намирала Таврия и таврите, реките Бористен и Танаис, езерото Меотида**, което в съчиненията на византийските хронисти Теофан и Никифор фигурира като място, в съседство с което се е намирала *Стара Велика България*. Какво по-добро доказателство за автохтонния произход на българското племе още се изисква?

Че скитите са живеели на Балканския полуостров, косвено можем да разберем и от Страбон, който отбелязва, че *абиите*, споменавани още от Омир, са неговите съвременници *скитите*: „*Абиите на Омир – това са чергаруващите скити и сармати*” (Страбон, *География*, VIII; III, 6). Абиите населявали земите на днешна България. След като за Страбон, който се счита за автор от I век след Христа, скитите са стари (още от времето на Троянската война, която е прието да бъде датирана с XIII век преди Христа!) жители на Балканския полуостров, за какви скити в Централна Азия и Северен Китай „през VI век сл. Христа” може да става дума? Обаче у Страбон има и преки указания, че в негово време скитите и сарматите са на Балканския полуостров: „*Съседните на трибалите племена са скитите, бастарните и савроматите*” (Страбон, Книга IV, 3, 12). *Трибалите* са тракийски племена, които единодушно се локализират на територията на днешна Западна България.

Още по-интересно е определението на енциклопедиста от „VI век” Стефан Византийски, което той дава на етнонима скити: **Σκυθαί, ἔθνος Θρακίων**, в превод на български: „**Скити – тракийско племе**”. За отбелязване е, че Стефан Византийски е съставил своята енциклопедия *Етника* въз основа на всички антични автори, които са писали преди него, включително и на тема география и етнография.

И так, според Херодот, **стара, изконна Скития се е намирала на юг от Дунава**, и това е несъмнено, тъй като два пъти е повторено: **на юг, срещу южния вятър от реката Истръ, то ест Дунава**. На юг от Дунава голямата непроходима планинска верига ще е Стара планина. “Фалакрите” ще да са живели на юг от Стара планина, някъде в района на Пловдив, Карлово, може би Стара Загора.

Напълно е възможно именно представители на тези фалакри= балакри= балагри= българи да са били и съюзниците във войската на Александър Македонски, които споменава Курций Руф.

На север от Черно море те не са могли да живеят, и поради това, че там няма никакви високи и непроходими планински вериги; няма и море от изток, освен ако не си въобразим че Херодот е знаел и за Тихоокеанското крайбрежие в Далечния Изток. Само че дотам са двацет дни път със влак, а не пеша.

3. Перегрини

Нека се върнем към откъса от Курций Руф, в който за пръв път се споменава името Балакръ, или балакри, зад което, както видяхме, че има достатъчни основания да считаме че се крие изопачения етноним “българи”. Ще приведа още веднъж българския превод на интересувания ни откъс:

Зад тях — Полиперконт и чуждестранните войници. Командирът на тази войска Аминта отсъстваше. Командваше ги синът на Балакръ— Филип, неотдавна привлечен като съюзник. Това бяха войските на десния фланг.

От гледна точка на логиката и здравия смисъл съдържанието на въпросния откъс и доста смущаващо. Първо, много странно е наемниците да си нямат свой собствен командир, сънародник, който им знае езика, а да ги командва някой си македонец Филип. Второ – странно е че един македонец, син на известен пълководец на Александър Велики съвсем неотдавна е привлечен като съюзник. Като военни съюзници обикновено се привличат чуждите, а не своите. Всичко това ни навежда на мисълта, че в такъв вид представените текстове има нещо погрешно.

И така, въпросният пълководец командва отряда на някои си перегрини (peregrini milites), което е преведено с израза “чуждестранните войници”. Същите обаче в руския превод, и в речника на Хофман са наречени балакри, или както вече го доказахме, българи. По такъв начин перегрините и българите са едно и също.

пор. 28. Во вспомогательных частях стоял со своим отрядом Кен, за ним Орест и Линкест, позади всех Полиперкон, командир иноземного отряда. Начальником этого войска был Аминта. Фалек вел **балакров**, только недавно принятых в союзники.

Анализът на съдържанието на преводите води до извода за тоталното разминаване както на българския (който се ориентира към немското издание на Хедике) и руския преводи, така и на тези двата превода и латиноезичния текст. В българския превод, както виждаме, Аминта изобщо отсъства, докато в руския превод той не само че е налице, но е и командир на цялата войска. Съгласно руския превод командир на “иноземния отряд” е Полиперкон, докато в българския – някой си Филип, син на Балакръ. В българския превод Балакръ е командир на “иноземците”, в руския “балакрос” е етноним, име на племе, живяло на територията на Македония. Ако се приеме това тълкуване (а то най-вероятно да е вярно, тъй като се потвърждава, както отбелязахме, и от енциклопедията на Хофман), излиза че “чуждестранни войници”, или “чуждестранен отряд” са наречени представители на племе, живяло на територията на Македония. Какви “иноземци” са те тогава?

Причината на този хаос е в това, че всички издатели са се постарали да заличат етнонима “българи”, който във въпросния откъс се появява на три пъти, като са изопачили до неузнаваемост този етноним. За “балакрите” и “фалакрите” вече говорихме в първата и втората части на нашето изследване.

По-надолу с помощта на езиковедски анализ ще покажем, че и думата *перегрин*, използвана за означаване на един от отрядите, не е нищо друго освен изопаченото “българин”.

Думата *перегрин* (lat. *Peregrinus*) в латинските речници се тълкува като чужденец. Твърди се, че *перегрините* в Римската империя са били социална класа, която нямала правата на римски граждани, но и не била безправна като робите, а е била с ограничени права. Перегрините обикновено са били по произход жители на завоюваните от Рим провинции или жители на съюзни на Рим държави. Думата “*перегрин*” по-късно губи гореспоменатото значение, и се използва за означаване на хора, ходили на поклонение в светите места, и са по известни като *пилигрими*, която форма идва от *пелегрини*. В западните езици *pelegrin* и *peregrin* е едно и също. Всъщност замяната на *л* с *р* във сричка, предходна на друга сричка, съдържаща *р* е нормално фонетично явление, което се нарича регресивна дистантна асимилация, а от психофизиологическа гледна точка това е явление на антиципация. Нищо чудно оригиналното име да е било *пелегрин*, *пелегерин*, *пелгерин*, и първоначално да е било етноним, име на племе (*перегри=перегери (πυροῦερι?!)=пелегери=пелегри=пелгери*), включено в състава на Римската империя, или съюзно на нея, а после става нарицателно за свободен неримлянин.

Ако заменим в думата “*пелегрин*” началния звук *п* с *б* ще получим *белегрин>белегерин>белгерин>българин*. Замяната на оригиналния български звук *б* с *п* е често срещано явление. Примери:

|| 40. Πρεττανίδων ΑC, Βρεττανιδῶν Ald., Βρεττανιχῶν edd. ante Kr. Ubique apud Strabonem, sicut apud Ptolemaeum reponendum est. Πρετταν. pro Βρ. || 42. Ἰστορεῖ ΒΕ, Ἰστορῶν Ald. || 48. Πρεττανιχῆς ΑC. || 51. τοῦ εἵς. esse monuit Kr.; καὶ ejus loco posuerunt vet. editt. inde a Cas.

Цитираните по Страбон и Птоломей *Претаниди* са равнозначни на *Бретаниди*, *Претаники* – на *Бретаники*.

Замяната на *п* с *б* в гръкоезичните текстове освен други причини се дължи още и на факта че в гръцката азбука липсва буква за звук *б*, та вместо него се използват или *в* (ср. *вургари* вм. *българи*), или *п*. Тази практика продължава и в по-късни гръцки текстове: в писмо до руския цар Борис Годунов един гръцки архиерей нарича царя *Парис*. В наше време гърците използват за означаване на звук *б* буквосъчетанието *μπ*: *μπουτικ* вм. *бутик* и пр.

Впрочем, в конкретния случай едва ли можем да говорим за случайни промени – промените са целенасочени. Целта е – да се изопачи етнонимът *българин* до такава степен, че да не се познае. Иначе трябва да се обяснява как така дошлите (според официалната съвременна историография, основатели на която са точно хората, издавали и (криво)тълкували писмените източници) на Балканите едва през 7 век на нашата ера българи са могли да участват във войската на Александър Македонски, за който се твърди че е живял и извършвал подвизите си през 4 век преди Христа.

Ако се вгледаме внимателно в анализирания откъс, ще можем да забележим че етнонимът “българи” в изопачена форма проличава и в името на водача на отряда *балакрите=благрите=българите*, което име в руския превод е отбелязано като *Фалек*, в българския – като *Филип*, в повечето латиноезични текстове – като *Phaligus*, но също и като *Филип*. В някои издания същият е наречен *Phrygas*. Нито едно от гореизброените имена в оригиналния ръкопис обаче не присъства, всички тези варианти на името на една и съща личност са плод на фантазията на съответните издатели. В ръкописите са отбелязани *Phaligrus*, *Phalicrus*, *Philagrus*, които ако се сравнят и анализират ще дадат

изходната форма *Phalacrus=Phalagrus=Φαλακρος=Φαλαγρος=Βαλακρος=Βαλαγρος*, което е гръцко изопачаване на името *Българ(ин)*¹⁹.

alterum modo tangam, Orestas & Lyncestas populos facit Diodorus, cum ait: Ἰξῆς δὲ τῶν Ὀρεσῶν καὶ Λυγκισῶν τάξιν ἔστησε, Περδικκῶν τὴν στρατηγίαν ἔχοντες. Hi Curtio sunt duces: Post eum Orestes Lyncestesque. De iisdem Arrianus plane filet. Jam Curtius ait *Phalagrum Balacros* (ita enim ex priscis editionibus legendum Modio assentiamur, non ut idem edidit tamen. *Phaligrum Balacris(aeos) rexisse*: Diodorus horum loco nefcio

cenius. FREINSH.

Phaligrum Balacrisios] Lege *Philagus Balacros*, quemadmodum alibi emendamus, & in Lugdun. editionibus erat. MODIUS. Iuxta haec scriptura etiam membranis firmata. Iidem sunt quos Graeci Phalacros vocant. Strabo. Stephanus. in voce Μύκων. Arrianus. RADERUS. Diodorus non *Philagum* sed *Philippum* vocat, & non *Balacros* rexisse, sed *Balacri* filium fuisse. Mira Metamorpho-

Оригиналният израз, отразен като *Phaligrum Balacrisaeos regebat, Phaligrum Balacrisios regebat* би трябвало правилно да изглежда така: *Phalagrus (Phalager=Balager) Balacri (=Balagri) suos regebat*, което преведено на български звучи примерно така: *Българинът водеше своите българи*. В случае етнонимът е използван като прякор, посочващ етническият произход на съответната личност, което показва един от механизмите на произхода на личните и фамилни имена от етнонимите. Нормално е в ситуацията на разноплеменна войска водачите на всяко племе да бъдат наричани с етнонима им, ср. също и отбелязаният в първата част от мен факт че *Орест* е водачът на *орестите*, *Линкест* – на *линкестите*, съответно *Българ(ин)* е водачът на *българите*.

В заключение ще си позволя да цитирам още веднъж българския историк Петър Коледаров: *Заслужава да се отбележи, че и в старобългарския пререзказ на "Александрията", която била твърде разпространено и обичано четиво през средновековието както във Византия, така и у нас, древните македонци също се отъждествявали с българите, а Александър Велики е наречен "наш български цар"*²⁰.

Статията е публикувана в четири последователни броя на електронен вестник "Корени", бр. 9-12, 2010 г.

¹⁹ Както отбелязват изследвачите, Курций Руф при съставяне на книгата си е използвал и гръкоезични източници.

²⁰ Петър Коледаров, *Името Македония в историческата география*, София, 1985 г., а също и: Веселовский, *Из истории романа и повести*, вып. I. Гречно-византийский период, СПб, 1886, с. 367-368; Хр. Кодов, *Опис на славянските ръкописи в БАН*, София, 1969, с. 14